

TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN BOYUTLARI

Bekir Sami OĞUZTÜRK¹
Ertuğrul Kutay ÜNAL²

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’deki kayıt dışı ekonomi olgusu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda vergi makası, Türkiye’deki kayıt dışı ekonomi oranları üzerine yapılan tahminler, konu ile ilgili literatür ve gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Sonuç olarak kayıt dışı ekonominin olumlu ve olumsuz yönleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Vergi, Kayıt Dışı Ekonomi.

THE EXTENT OF UNDERGROUND ECONOMY IN TURKEY

ABSTRACT

In the study, the concept of underground economy in Turkey is examined. In this regard tax wedge statistics, the estimations literature on the extent of underground economy in Turkey and the comparison of underground economy both in the developed and developing countries are analysed. In conclusion, the negative and positive effects of underground economy are identified.

Keywords: Turkey, Tax, Underground Economy.

GİRİŞ

Ekonomik varlıklar ile bu varlıklarla ilişkili faaliyetlerin, kayıt altına alınmaması ya da eksik tutarda alınması sebebiyle vergi ve benzeri sorumlukların dışında bırakılması dar anlamda kayıt dışı ekonomiyi oluşturur.³ Genel anlamda, kayıt dışı ekonomi, piyasa ekonomisinin düzensiz, resmi olmayan kısmıdır; bu mal ve hizmet satışı veya diğer ücretlendirme biçimlerini içermektedir.⁴ Ayrıca kayıt dışı ekonomi için literatürde; yeraltı,

¹ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, bekiroguzturk@sdu.edu.tr

² Vergi Müfettiş Yardımcısı, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, e.kutayunal@hotmail.com

³ Sugözü, 2010, s.172.

⁴ Becker, 2004, s.11.

merdiven altı, gayri resmi aktiviteler, kaçakçılık vs. gibi terimlerde kullanılmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin olumsuz şekilde etkilediği alanlardan biri çalışma hayatıdır. Bu olumsuz durumun çalışma hayatında ortaya çıkardığı en önemli problem; sosyal güvenlik sistemini ve çalışma hayatını düzenleyen hukuk kurallarına uyulmaksızın, kayıt ve beyan dışı kaçak işçi çalıştırılması veya kendi nam ve hesabına kayıtsız olarak çalışılması şeklinde ortaya çıkan kayıt dışı istihdamdır.

Kayıt dışı ekonomide kayıt dışı istihdam üç şekilde ortaya çıkar. İlk olarak işçinin hiçbir şekilde resmi kayıtlarda yer almamasıdır. İkincisi, işçi resmi kayıtlarda sigortalı olarak görünmesine rağmen, prim ödeme gün sayısı düşük gösterilmektedir. Üçüncü olarak, işçinin elde ettiği gelirin resmi kayıtlara yansımamasıdır.

Genel anlamda kayıt dışı ekonomi Türkiye ve özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun olmaktadır. Bu sorunu çözmek için ülkeler çalışma yapmakta ve denetim mekanizmalarını geliştirmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de kayıt dışı ekonominin mevcut durumunu belirlemek ve ileriye dönük projeksiyonlar yapmaktır. Bu bağlamda Türkiye ve OECD ülke örnekleri incelenmiştir. Bu çalışma betimseldir. Bulunan sonuçlar, konuyla ilgili literatürün ve istatistiksel verilerin taranmasıyla elde edilmiş ve iktisadi bakış açısıyla yorumlanmıştır.

1. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi

Türkiye’de kayıt dışı ekonominin en önemli nedeni 1980 sonrasında kayıt dışı ekonomiye dayalı bir büyüme tercihinin yapılmış olmasıdır. Kalkınma ve büyümenin ön koşulunun yeterli sermaye birikiminin oluşturulması gerçeğinden hareketle, 1980 sonrası gerçekleşen ekonomi politikalarında, sermaye birikimini sağlamak üzere vergi yükü kaydırmalarına başvurulurken, aynı zamanda kayıt dışı ekonomide oluşan fonlarında kullanılmasını hedefleyen düzenlemelere gidilmiş ve bu fonların kayıtlı ekonomiye girişi kolaylaştırılmıştır. Fakat sermaye birikimini sağlamak üzere üst gelir gruplarının vergi yükünü azaltıp alt gruplarının artıran düzenlemeler, vergi adaletini zedelediği gibi üretimden kopuk bir rant ekonomisinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır.⁵

Türkiye’nin uzun yıllardan beri yaşadığı ve kronikleşen bütçe açıkları ve bu açıkların finansmanı büyük sorun olmuştur. Bütçe açıklarının söz konusu olduğu dönemlerde hep kayıt dışı ekonomi var olmuş, bu nedenle de

---

⁵ DPT, 2001, s.7.

kayıt dışı ekonominin doğurduğu vergi kaybı ve boyutları tahmin edilmeye çalışılmıştır.⁶

Ülkedeki tüm sektörlerde görülebilen kayıt dışı ekonominin ölçümü son derece güç olan karmaşık bir yapıdır. Kayıt dışı ekonomiyi ölçmeye yönelik yapılmış çalışmalarda farklı metotlarla, çok farklı sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Türkiye’de kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü ölçmeye yönelik farklı modelleri içeren tahmin sonuçlarına göre; kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün GSMH’nin % 1,5 ile % 137,8’i arasında değişkenlik gösterebildiği gözlenmiştir. Bu ölçme yöntemlerine ilişkin sonuçların bazıları Tablo 2’de görüldüğü gibidir. Farklı ölçme yöntemlerine göre çok farklı sonuçlar çıkmasının sebebi ise kullanılan yöntemlerin birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca baz alınan tarihlerin de farklı oluşu bu sonuçlar üzerinde etkili olmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin boyutlarına yönelik tahminlerin, kamuoyunda tutarlı olduğu izlenimini yaratması için ölçümlerin birbirine yakın sonuçlar vermesi gerekmektedir. Örneğin aynı yıl için yapılan tahminler birbirine uzak ise veya aynı yıl için farklı yöntemlerle yapılan tahminler arasında uçurum varsa, ölçümlere yönelik güven azalmaktadır.

Farklı tahmin yöntemlerine göre ülkemizde yapılan çalışmalar kayıt dışı ekonominin Türkiye’deki boyutları hakkında fikir vermektedir. Fakat unutulmamalıdır ki bu araştırma sonuçlarının hepsi birer tahminden öteye geçememektedir, çünkü kayıt dışı ekonomiyi gerçek boyutlarıyla hesaplamının imkânı yoktur.

Türkiye’de anket yöntemine göre Ekim 2013 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 3,4 puan azalarak %36,3 olmuştur. 2012 yılının başında bu rakam %38,4 iken, 2011 yılında % 39,2, 2010’da %41,99, 2009’da % 43 ve 2008 yılında % 41,77 olarak gerçekleşmiştir.⁷ Ayrıca çalışanlar üzerinde mevcut olan vergi makası da kayıt dışı istihdamı teşvik etmektedir. Buna göre vergi makası kavramı; çalışan kesimin net ücretleri ile bu kesimi istihdam etmenin maliyeti arasındaki farkı ifade etmektedir. Ülkemizde 2013 yılı itibariyle bu rakam iş gücü maliyetinin % 38,6’sını oluşturmaktadır. 2010 yılına göre kıyaslandığında ise % 37,9 olan vergi makası % 0,7 puanlık bir artış göstermiştir. Aşağıdaki tabloda OECD ülkeleri arasındaki vergi makası oranlarını gösterilmektedir.

---

⁶ Toptaş, 1998, s.1.

⁷ Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Oranları, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/sigortalilik/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/ erişim 27.05.2014.

Tablo 1: Vergi Makası Değişim Tablosu

Ülkeler	Vergi Makası (%)		
	2010	2013	Değişim
ABD	30,5	31,3	0,8
Almanya	49,1	49,3	0,2
Avustralya	26,8	27,4	0,6
Avusturya	48,2	49,1	0,9
Belçika	55,9	55,8	-0,1
Çek Cumhuriyeti	42,1	42,4	0,3
Danimarka	38,3	38,2	-0,1
Estonya	40,1	39,9	-0,2
Finlandiya	42,3	43,1	0,8
Fransa	49,9	48,9	-1
Güney Kore	20,1	21,4	1,3
Hollanda	38,1	36,9	-1,2
İngiltere	32,6	31,5	-1,1
İrlanda	25,8	26,6	0,8
İspanya	39,7	40,7	1
İsrail	20,7	20,7	0
İsveç	42,8	42,9	0,1
İsviçre	22,1	22,0	-0,1
İtalya	47,2	47,8	0,6
İzlanda	33,4	33,4	0
Japonya	30,2	31,6	1,4
Kanada	30,4	31,1	0,7
Lüksemburg	34,3	37,0	2,7
Macaristan	46,6	49,0	2,4
Meksika	15,5	19,2	3,7
Norveç	37,3	37,3	0
Polonya	34,2	35,6	1,4
Portekiz	37,1	41,1	4
Slovakya	37,9	41,1	3,2
Slovenya	42,5	42,3	-0,2
Şili	7,00	7,00	0
Türkiye	37,9	38,6	0,7
Yeni Zelanda	17,0	16,9	-0,1
Yunanistan	40,1	41,6	1,5

OECD	35,1	35,9	0,8
------	------	------	-----

Kaynak: OECD Economic Outlook Volume 2013 Country Submissions. (No. 94)

Kayıt dışı istihdamın yanında bir diğer önemli kayıt dışı ekonomi unsuru da vergi kaybıdır. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı tarafından yapılan incelemelere göre; 2011 yılında 3.926.153.961 TL, 2012 yılında 4.535.523.091 TL ve 2013 yılında 8.561.313.250 TL vergi kaybı tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu vergi kayıplarına karşılık; Vergi Müfettişlerince 2011 yılında 6.540.331.412 TL, 2012 yılında 8.776.095.415 TL ve 2013 yılında 19.086.884.477 TL vergi cezası kesilmiştir.

Vergi kaybının ve kayıt dışı ekonominin, GSMH’ya oranı 1970-2005 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. 1970’lerin başlarında vergi kaybı ve kayıt dışı ekonomi hızla artarken sonraki yıllarda azalarak % 10’un altına gerilemiştir. 1976-1985 arasında oran % 7,1’i aşmamakta ve nispeten istikrarlı bir seyir izlemektedir. 1985’den 2005’e kadar dalgalı bir seyir izlemekte 2005 yılında ise en yüksek noktaya çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonominin GSMH’ya oranı % 86,7 ve vergi kaybının GSMH’ya oranı % 35,3 olmuştur.

Türkiye için kayıt dışı ücret yaklaşımından hareketle Altuğ tarafından 1992 yılında yapmış olduğu araştırmada kayıt dışı ekonominin GSMH’ya oranı % 35 olarak tahmin edilmiştir. Bu oran Derdiyok’a göre farklı yıllarda ve farklı tahmin yöntemlerinde çeşitli sonuçlar vermiştir. En düşük vergi oranı yaklaşımına göre 1991 yılında % 7,78 olarak gerçekleşirken, vergi inceleme yaklaşımına göre % 40,40 çıkmıştır.

Ekonometrik yöntemle göre, Hakikioğlu tarafından 1984 yılı için kayıt dışı ekonomi % 137,8 gibi bir büyüklük olarak tahmin edilirken, Kasnakoğlu 1990 yılı için % 9,3 olarak tahmin etmiştir.

Schneider ve Savaşan, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin tahmininde bulunmak için DYMIMIC ve para talebi yöntemini beraber kullanmış ve 1999-2000 yılları için % 32,1, 2001-2002 yılları için % 33,2, 2002-2003 yılları için % 34,3, 2003-2004 dönemi için % 34,8 ve 2004-2005 dönemi için % 35,2 bulmuşlardır.

Girdi-Çıktı yöntemini kullanarak Maliye Bakanlığı tarafından yaptırılan ve 1998–2004 dönemini kapsayan çalışmada ise % 26 ile % 37 aralığında tespit edilmiştir.

Ardor, Tanzi’nin nakit para talebi yaklaşımını temel alarak, 1975-2006 yılları arasında her yıl için Türkiye’de kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü GSYİH’nın yüzdesi olarak tahmin etmiştir. Ele alınan dönemde, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü GSYİH’nın yüzdesi olarak; 1977 yılında % 21,16 ile en düşük, 2001 yılında ise % 68,44 ile en yüksek değere

ulaşmış, 2002 yılından itibaren azalarak 2006 yılında % 34,5 olarak tahmin edilmiştir.

Türkiye’de kayıt dışılığın tahmin edildiği araştırmaların tamamı değilse bile önemli bir bölümünün bulguları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutlarını Ölçmeye Yönelik Olarak Yapılan Tahminler

Araştırmacılar	Tahmin Yöntemleri	Yılı	Kayıt dışı Eko/GSMH (%)
ALTUĞ O.	Kayıt Dışı Ücret Yaklaşımı	1992	35,00
DERDİYOK T.	Parasalcı Yaklaşım	1984	27,30
	Vergi Yaklaşımı	1991*	40,40
	-Vergi İnceleme	1991*	7,78
	-En Düşük Vergi Oranı	1991*	26,20
HAKİKİOĞLU D.	Parasalcı Yaklaşım	1984	137,80
	-Ekonometrik		
ÖZSOYLU A.F.	GSMH Yaklaşımı	1990	7,5
	Parasalcı Yaklaşım	1990	11,50
	-Sabit Oran Yaklaşımı		
KASNAKOĞLU Z.	Parasalcı Yaklaşım	1990	7,748
	-Ekonometrik (1)		9,338
			7,244
			9,069
KOÇOĞLU	Duyarlılık Analizi	1987	19,6-26,5
ILGIN	Nakit Oranı	1998	83,1
	Nakit Oranı	1993	54,3
	Ekonometrik	1992	45,3-53,9
TEMEL A. ŞİMŞEK A. YAZICI K.	Harcamalar Yaklaşımı	1991	1,5
	Vergi Yaklaşımı	1991	16,40
	Parasalcı Yaklaşım	1991	1,91
	-Sabit Oran Yaklaşımı		
	-İşlem Hacmi Yaklaşımı		
	-Ekonometrik		
SCHNEIDER, F. SAVAŞAN, F.	Model Yöntemi	1999-2005 dönemi	31-35
MALİYE BAKANLIĞI	Input-Output Yöntemi (Girdi-Çıktı Yöntemi)**	1998-2004 dönemi	26-37
ARDOR, H.N.	Nakit Para Talebi Yöntemi	1975-2006 dönemi	21,16 - 68,44

(1) Farklı Varsayımlara Göre

(*) GSYİH’ya göre

(**) Kayıt dışı ekonominin boyutunun hesaplanması, TÜİK’in yayınladığı, kesimler arasında mal ve hizmet akımını gösteren, input-output (girdi-çıktı) tablolarından hareketle katma değer uyum ve kaçığının bulunması esasına dayandırılmıştır.

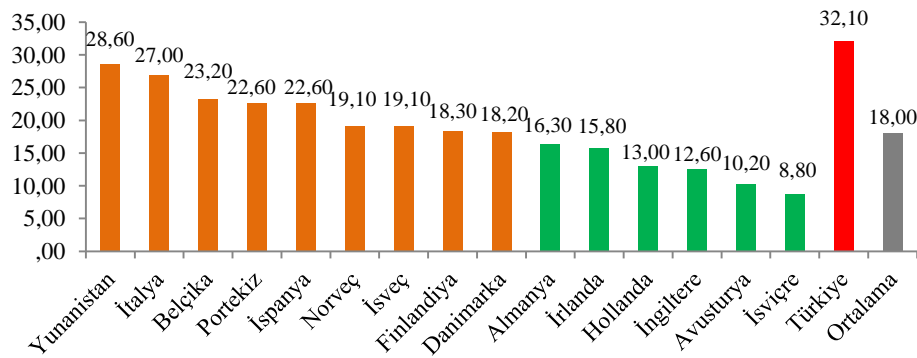
Kaynak: TEMEL, A., ŞİMŞEK, A., YAZICI, K., (1994), *Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı, Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü*, DPT Yayını, Ankara ve KILINÇASLAN, Ö.Ö., (2010) *Kayıtdışı Ekonomi ve İktisadi Dalgalanmalar; Türkiye Örneği*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.

Tablo 2’de göstermektedir ki, kayıt dışı ekonominin hala tahmin edilmesi zor bir alan olarak kalmıştır. Yapılan çalışmalarda Tahminler arasında çok yüksek farklar olduğu görülmektedir. Her ekonomide az ya da çok kayıt dışılık olduğu bilinmesine karşın kayıt dışılığı kantitatif olarak analiz etmenin önemine inananlar daha başta onun boyutlarını tahmin etme de işin içinden çıkamamaktadırlar. Fakat bu durum kayıt dışılığın tahmin edilmemesi için bir gerekçe değildir.

2. Ülkeler Arası Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü ve Türkiye

Friedrich Schneider, gelişmekte olan ekonomiler, geçiş ekonomileri ve OECD ülkelerinde dâhil olduğu 110 ülke üzerine yaptığı çalışmada kayıt dışı ekonominin tahmini büyüklüğünü belirlemiştir. 2000 yılındaki kayıtlı ekonominin ortalama büyüklüğünün yüzdesi olarak kayıt dışı ekonominin ortalama büyüklüğü, gelişmekte olan ülkeler için %41, geçiş ekonomilerinde % 38 ve OECD ülkelerinde %18 olarak saptanmıştır. Türkiye %32,1’lik kayıt dışılık oranı ile OECD ülkelerinin ortalamasının oldukça gerisindedir. Sosyal güvenlik katkıları ve vergilendirme, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü belirleyen temel unsurlar arasındadır. Aşağıdaki tabloda bu durum görülmektedir.

Grafik 1: Ülkeler Arası Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü

Kaynak: Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010,2009, s.4-5.

Tablo 3: Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi (%)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Oranlar	32.2	31.5	30.7	30.4	29.1	28.4	28.9	28.3	27.7	27.2	26.5

Not: Rakamlar GSMH’nın yüzdesini ifade etmektedir.

Kaynak: Schneider, (2013), *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013: A Further Decline*, s.6.

Daha güncel verilerin yer aldığı Tablo 3’e göre, Türkiye’de kayıt dışı ekonomi hala GSMH’nın dörtte biri civarında gözükmektedir. 2003 yılında GSMH’nın % 32,2’sini kayıt dışı ekonomi oluştururken, 2013 yılın da geçen yılların verilerini temel alarak % 26,5 seviyelerine gerileyeceğini ön görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti 10. Kalkınma planında 2013 yılı için bu oran aynen gerçekleşmiştir ayrıca, kayıt dışı ekonominin azaltılması programı eylem planında program hedefi olarak kayıt dışı ekonominin GSYH’ya oranının beş puan aşağı çekilmesi ve tarım dışı sektörler de yaşanan kayıt dışı istihdam oranının beş puan aşağı çekilmesi olarak belirlenmiştir. Hedeflenen göstergeler yıllara göre; 2014: %26,5, 2015:%25, 2016: %24, 2017: %23, 2018 için %21,5’dir⁸. Burada izlenen sıkı mali politikalar, denetim kapasitesinin artırılması, teknolojik unsurların yaygın kullanılmaya başlanması azalış eğilimini açıklayacak bazı unsurlardır. Ortaya çıkan bir diğer sonuç ise kayıt dışılığın eğilimi ile alakalıdır. İyimser bir bakış açısıyla, kayıt dışı ekonominin artışı durmuştur.

Yukarıda ki tablo da 2013 yılı ön görü Türkiye’de nakit kullanımının yeni ödeme araçlarının yaygınlaşması ile azalmasından vergi idaresinin otomasyonuna; bankacılık sektörünün gelişmesinden enflasyonla mücadelede sağlanan kısmi başarıya kadar birçok ekonomik ve mali gelişmenin yanında kamu mali yönetim ve denetimi ve mali teşkilatın yeniden yapılandırılması gibi hukuksal ve idari reformların bu sonuçta etkisi vardır. Ancak kayıt dışı ekonominin sektörel dağılımın aynı olmadığı bilinmektedir. Bu yüzden kayıt dışılıkla mücadelede sektörel tahminlerin yapılması ayrıca mücadele yöntemlerinin sektörlere göre revize edilmesi gerekmektedir.⁹

Türkiye’de veriler bu şekilde iken Avrupa Birliği ülkelerinin de kayıt dışı ekonomi rakamlarını incelememiz gerekmektedir. Çünkü dış ticaret hacmimizin önemli bir bölümünün AB ülkelerine olduğu düşünüldüğünde, rekabetçi sektörlerimizin geleceklerine dair fikir verebilmektedir. Aşağıdaki

⁸ Gelir İdaresi Başkanlığı, (2015), s.1-2

⁹ Savaşan, 2011, s.11.

tabloda bazı ülkelerin 2003-2013 yılları arasındaki kayıt dışı ekonomi oranları yer almaktadır.

Tablo 4: Bazı Ülkelerdeki Kayıt Dışı Ekonomi Oranları (%)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Almanya	17,1	16,1	15,4	15	14,7	14,2	14,6	13,9	13,7	13,3	13,0
Fransa	14,7	14,3	13,8	12,4	11,8	11,1	11,6	11,3	11	10,8	9,9
Hollanda	12,7	12,5	12	10,9	10,1	9,6	10,2	10	9,8	9,5	9,1
İngiltere	12,2	12,3	12	11,1	10,6	10,1	10,9	10,7	10,5	10,1	9,7
İtalya	26,1	25,2	24,4	23,2	22,3	21,4	22	21,8	21,2	21,6	21,1
Portekiz	22,2	21,7	21,2	20,1	19,2	18,7	19,5	19,2	19,4	19,4	19,0
AB27 ort.	22,3	21,9	21,5	20,8	19,9	19,2	19,8	19,6	19,2	18,9	18,4
Hırvatistan	32,3	32,3	31,5	31,2	30,4	29,6	30,1	29,8	29,5	29,0	28,4
İsviçre	9,5	9,4	9	8,5	8,2	7,9	8,3	8,1	7,8	7,6	7,1
Norveç	18,6	18,2	17,6	16,1	15,4	14,7	15,3	15,1	14,8	14,2	13,6
Türkiye	32,2	31,5	30,7	30,4	29,1	28,4	28,9	28,3	27,7	27,2	26,5
AB31 ort.	22,4	22,1	21,6	20,9	20,1	19,4	19,9	19,7	19,3	19,0	22,4
ABD	8,5	8,4	8,2	7,5	7,2	7	7,6	7,2	7	7,0	6,6
Japonya	11	10,7	10,3	9,4	9	8,8	9,5	9,2	9	8,8	8,1
Kanada	15,3	15,1	14,3	13,2	12,6	12	12,6	12,2	11,9	11,5	10,8

Kaynak: Schneider, (2013), *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013: A Further Decline*, s.5-6.

Tablodan anlaşıldığı üzere, AB’nin lokomotif ülkelerinde kayıt dışılık oranları düşüktür. Fakat İtalya bu kapsamda değerlendirilememektedir. AB’nin 27 üyesinin ortalamasından elde edilen sonuçlar ülkemiz verileriyle kıyaslandığında arada önemli bir fark olduğu görülmektedir. Ayrıca ülkemizin de dahil olduğu AB üyesi olmayan 4 ülkeyi de sonradan eklediğimizde (AB31), 2013 yılı için AB ortalaması %18,4’ten % 22,4’e çıkmaktadır. Bu tablonun incelenmesinde dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Şöyle ki yukarıda yer alan kayıt dışı ekonomi rakamları, GSMH’ya oranlanarak elde edilmektedir. Kayıt dışı ekonomi içerisinde yer alan sektörlerin milli gelirden aldığı payın parasal değeri, ülkelerin sahip olduğu GSMH değerleriyle kıyaslandığında; bazı ülkelerde düşük addedilen oranların bazı ülkelere göre bir hayli yüksek olduğu gözlenmektedir.

SONUÇ

Ortaya çıkardığı etkiler bakımından kayıt dışı ekonomiyi irdelediğimizde, olumlu ve olumsuz etkilere sahip olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kayıt dışı ekonominin olumlu etkileri arasında sayılabilecek en geçerli madde hem yurt içi hem de yurt dışı pazarlarda rekabet avantajı

sağlayabilmesidir. Şöyle ki kayıt dışı üretim faaliyetinde bulunan firmaların üretim maliyetleri ve satış fiyatları görece olarak düşük gerçekleşmektedir. Bu da firmaların daha rekabetçi olmasına destek olabilecektir. Kayıt dışı ekonominin olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri daha fazladır. Vergi gelirlerini azaltması, gelir dağılımı adaletini bozması, mükellefler arası sosyal adaletin zedelenmesi, ülkenin kredibilitesini düşürmesi, devlet ile vatandaş arası ilişkilerin zarar görmesi şeklinde olumsuz etkiler olarak sayılabilir.

Kayıt dışı ekonominin ölçümünde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bunlar; farklı yöntemlerle hesaplanan GSMH büyüklüklerinin karşılaştırılması, vergi denetimi yaklaşımı, istihdam yaklaşımı ve parasalcı yaklaşım olarak dörde ayrılmakla beraber bunlar sadece birkaçıdır. Parasalcı yaklaşım ise üçe ayrılmaktadır. Bunlar; sabit oran yaklaşımı, işlem hacmi yaklaşımı ve ekonometrik yaklaşımdır. Türkiye için uygulanan farklı ölçme yöntemleri ve farklı ölçme dönemleri dolayısıyla ortaya çıkan rakamsal sonuçlar birbirinden çok uzak noktalarda gerçekleşmiştir. Şöyle ki yapılan analizler sonucunda ülkemizde kayıt dışı ekonomi % 1,5 ile % 137,80 arasında değişkenlik göstermiştir. Makasın bu kadar açık olması ortaya çıkan sonuçların kamuoyu tarafından sorgulanmasına neden olmuştur. Bu yüzden, literatürde kayıt dışı ekonomi olgusunun ölçümünün zorluğundan ve yapılan ölçümlerinde güvenilirliğinin sorgulandığından bahsedilmektedir.¹⁰

KAYNAKÇA

- BECKER, F.K., (2004) *the informal economy*, Department for Infrastructure and Economic Co-operation, Printed by Edita Sverige AB, Published by Sida, www.sida.se/publications.
- DPT, (2001), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, (2009), *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010*, Ankara.
- http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/Kayit_disi_2009tr.pdf erişim 05.05.2015.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, (2011), *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2011-2013*, Ankara.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, (2015), *Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı*, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara

¹⁰ ÜNAL, E. K., (2014), *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

- http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/Kayit_Disi_Ekonomiyle_Mucadele_Stratejisi_Eylem_Plani_2011_2013.pdf erişim 05.05.2015.
- GÖNNETLİOĞLU, H., (2010), *Kayıt Dışı Ekonomi; Nedenleri Boyutları ve Türkiye Örneği*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- OECD Economic Outlook Volume 2013 Country Submissions. (No. 94), http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2013-issue-1_eco_outlook-v2013-1-en erişim 27.05.2014.
- SAVAŞAN, F., (2011), *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Kayıtdışılıkla Mücadelenin Serencamı*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara, Sayı: 35.
- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (SGK), Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam Oranları, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/sigortalilik/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/ erişim 27.05.2014.
- SCHNEIDER, (2013), *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013: A Further Decline*, s.6, http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2013/hadEcEurope31_Jan2013.pdf Erişim 05.05.2015
- SUGÖZÜ, İ. H. (2010). “Kayıtdışı Ekonomiyi Önlemede Vergi Politikaları (1980- 2004 Türkiye Örneği)”, Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13(19): 171- 193.
- TEMEL, A., ŞİMŞEK, A., YAZICI, K., (1994), *Kayıt Dışı Ekonomi Tanımı, Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisindeki Büyüklüğü*, DPT Yayını, Ankara ve KILINÇASLAN, Ö.Ö., (2010) *Kayıtdışı Ekonomi ve İktisadi Dalganmalar; Türkiye Örneği*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.
- TOPTAŞ, Ü., (1998), *Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Nedenleri*, TES-AR Yayınları, Ankara, s.50.
- ÜNAL, E. K., (2014), *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Denetimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

